

A. E. Housman: Fragment grške tragedije

Uvod in prevod David Movrin

Alfred Edward Housman (1859–1936), ki je kasneje postal angleški pesnik in eden največjih filologov svojega časa, je svoj zafrkantski »fragment« objavil pri triindvajsetih, leta 1883, v reviji *Bromsgrovian*. Revijo je izdajala Bromsgrove School, kjer se je šolal kot najstnik (1870–77); na šolo, ki je prva prepoznala njegov jezikovni in pesniški talent, se je za kratek čas (1881–82) vrnil kot pomožni učitelj po nepričakovanem študijskem porazu na Oxfordu.

Kot ugotavlja Ralph Marcellino,¹ ni naključje, da besedilo parodira predvsem Ajshila, ki je bil Housmanov najljubši pesnik. V njem odzvanja *Oresteja*, zlasti drami *Agamemnon* in *Prinašalke pitnih darov*, verjetno zato, ker so ju dijaki na šoli, kjer je poučeval, pri pouku največ brali. Prav ta ciljna publika je znala ceniti norčevanje iz retoričnih figur ter sintaktičnih konstrukcij, ki jim jih je njihov pomožni učitelj vbijal v glavo.

Mitično ozadje »fragmenta« je Ajshilova *Sedmerica proti Tebam*, za boljše razumevanje ga je smiselno predstaviti nekoliko podrobneje. Med sedmerico junakov, ki je skušala Polinejku pomagati pri vzponu na izgubljeni tebanski prestol njegovega očeta Ojdipa, je bil tudi Amfiaraj, oče Alkmajona, ki ima v »fragmentu« osrednjo vlogo. Amfiaraj je bil videc in je zato vedel, da se iz Teb ne bo vrnil živ nihče od sedmerica, tudi on ne, vendar ga je njegova žena Erifila, podkupljena od Polinejka, prepričala, da se je odprave kljub temu udeležil. V tej bitki je padel tudi sam Polinejk, ki ga nato za razliko od branilca Eteokla novi vladar Kreont kot napadalca ni pustil pokopati; ta del zgodbe, ki ga je Sofokles obdelal v *Antigoni*, je v slovenskem prostoru kajpak bistveno bolj znan.

1 Ralph Marcellino, »A. E. Housman's 'Fragment of a Greek Tragedy'«, *Classical Journal* 48.5 (1953): 171–77.

V vojni je torej izgubila življenje vsa sedmerica, desetletje kasneje pa so z istim projektom znova poskusili njihovi sinovi, »Epigoni«, med katerimi je bil tudi Alkmajon. Tokrat je pohod na oblast uspel. Alkmajon se je nato po vrnitvi domov v skladu z očetovimi ukazi maščeval tako, da je ubil svojo mater Erifilo – prav kot se je Orest maščeval materi Klitajmestri za umor svojega očeta Agamemnona. Zaplet »fragmenta« je torej parodija na zaplet v Ajshilovi *Oresteji* in prikazuje sina, ki se vrne domov, da bi ubil lastno mater.

Ko je »fragment« izšel, je Housman šolo že zapustil in si s svojimi nelepimi ocenami s popravnega izpita v univerzitetnem spričevalu našel pisarniško delo v Patentnem uradu v Londonu, kjer je ostal do 1892. Vmes je doživel tudi ljubezensko razočaranje,² ki ga je do te mere strlo, da ga je eden od njegovih zajedljivih kolegov kasneje z mislijo na njegov navzven viktorijanski življenjski slog³ označil kot »nekoga, ki je potomec dolge vrste samskih tet«. Začel je objavljati članke o Ajshilu, Sofoklu in Evripidu, pa o Ovidiju, Properciju in Horaciju; kasneje se je specializiral za latinsko književnost, češ da ne bi mogel doseči odličnosti v obeh jezikih. Njegovi prispevki so bili tako tehtni, da so mu leta 1892 ponudili profesuro na londonskem University College. Sprejel jo je in ostal tam do leta 1911, ko je postal profesor na Trinity College v Cambridgeu, kjer je ostal do smrti. Njegova pesniška zbirka *A Shropshire Lad* (1896), ki so jo založniki zavrnil in jo je objavil v samozaložbi, je napisana z glasom melanholičnega mladeniča, ki ga preganja slutnja prezgodnje smrti. Danes sodi med klasike angleške književnosti, menda je imel praktično vsak britanski vojak v prvi svetovni vojni svoj žepni izvod; kasneje je izdal le še eno, *Last Poems* (1922). Nekatere od njegovih suhih bodic je še vedno mogoče slišati v diskusijah na konferencah – ena takih je brutalna zaključna misel iz njegovega članka »Uporaba mišljenja v tekstni kritiki«:⁴

2 V svoji drami *The Invention of Love* (1997) ga je literariziral Tom Stoppard. Igra se začne na bregu reke Stiks, kjer Housman čaka na Haronov brod ter se spominja svojih mladostnih dni ter zlasti skrivne ljubezni do študentskega kolega Mosesa Jacksona. Besedilo je tako polno raznoterih aluzij, da so se na drugi strani Atlantika znašli pred posebnim izzivom – kako ga prevesti za ameriško občinstvo; prim. Carrie Ryan, »Translating *The Invention of Love*: The Journey from Page to Stage for Tom Stoppard's Latest Play«, *Journal of Modern Literature* 24.2 (2001): 197–204.

3 Prim. Jeffrey Meyers, »Tormented Housman«, *Style* 50 (2016): 19–36.

4 A. E. Housman, »The Application of Thought to Textual Criticism«, *Proceedings of the Classical Association* 18 (1922): 67–84.

Znanje je dobro, metoda je dobra, toda ena stvar je bolj nujna kot vse ostalo – da imaš na ramenih glavo, ne pa buče, in v glavi možgane, ne pa pudinga.

Ko je leta 1936 umrl, mu je W. H. Auden, prav tako pesnik in kasneje univerzitetni profesor, ki ga je Josif Brodski nekje označil za »največji um dvajsetega stoletja«, napisal sonet. Sodobniki so ga imeli za cinično posmehljivega in so pesniku odsvetovali ponatis v kasnejših izdajah njegovega dela. Danes ga mnogi razumejo drugače, kot znamenje tihega spoštovanja ter intelektualčeve priznanje drugemu intelektualcu.⁵ Slovenski prevod je pri Audenu vedno izziv, toliko večji, kadar so formulacije v izvirniku načrtno zabrisane in nejasne,⁶ vendar si Housmanove biografske notice brez teh verzov skorajda ni mogoče več predstavljati:

Nihče, ne, niti Cambridge ni bil kriv,
(če kdo je kriv, je to narava naša):
strt v Londonu naposled se razvil
je v latinista, ki je vse prekašal.

Načrtno skrajno suhost je izbral
in kakor greh v predalu solze skrival;
javno je cenil hrano; sam je dal
nasilju revnih prednost poželjivo.

V divjih opombah h kritičnim izdajam
napadal plaho je svoj lastni svet
in hranil svojih čustev vrtiljak

z odnosi varno mrtvih, interpret
svetov, kjer zlahka hkrati soobstaja
profesor in ob njem ubit vojak.

Njegov pepel so po obredu iz razumljivih razlogov odnesli pokopat v Shropshire, v grofijo, kjer ni nikoli živel in kamor je le redko stopil, kot sam pripomni brodniku Haronu v začetku Stoppardove drame, in mu tam na grob zasadili češnjo (»Zdaj češnja, to najlepše vseh

5 Prim. Florian Gargaillo, »Tough Love: W. H. Auden and A. E. Housman«, *Cambridge Quarterly* 43.2 (2014): 139–56.

6 Prim. Grevel Lindop, »‘Something to Do with Violence’«, *Poetry Nation Review* 24.4 (1998): 14–15.

dreves, / obsuta s cvetjem je prek vej in čez, / med drevjem se tako postavljajoč / odeta v belo za veliko noč»), njegov Trinity College v Cambridgeu pa mu je v kapeli postavil napis. V imenitni latinščini ga je spisal njegov ekscentrični prijatelj in poznavalec Teokrita A. S. F. Gow, ki je kmalu po smrti objavil tudi prvo Housmanovo biografijo:

»Ta napis spominja na Alfreda Edwarda Housmana, ki je bil petindvajset let Kennedyjev profesor latinskega jezika in član tega kolegija. Sledil je Bentleyjevim stopinjam in je preoddano besedilo latinskih pesnikov popravljal s tako ostroumno inteligenco in s tako bogatim znanjem, nemarnost urednikov pa kaznoval s tako jedko duhovitostjo, da je postal takorekoč drugi utemeljitelj te znanosti. Bil je tudi pesnik, ki si je z drobno zbirko verzov zagotovil varno mesto na našem Helikonu. Umrl je 30. aprila 1936, star sedeminsedemdeset let.«

* * *

ZBOR: Glava popotnika usnjenonožna,⁷
 povej, o, koga iščeš in zakaj,
 kako, kod in čemu⁸ te je zaneslo
 v to našo preoslavčeno⁹ deželo?
 Sprašujem te, da stvar bi razumel.
 A če si po naključju gluhomem
 in ne razumeš, kaj ti govorim,
 pomahaj z roko in mi daj vsaj znak.¹⁰
 ALKMAJON: Bojotska¹¹ pot me je vodila sem.¹²
 ZBOR: Si plul na konju – ali z vesli nog?¹³
 ALKMAJON: Kar hitro gnal sem ta svoj par stopal.
 ZBOR: Je Zevs¹⁴ sijal? Je nate deževal?
 ALKMAJON: Le sestra blata¹⁵ čevelj mi krasi.
 ZBOR: Ime povej – ne bom ti ugovarjal.

- 7 Housmanov otvoritveni salvo je posvečen Ajshilovi najbolj razvpiti slogovni posebnosti, njegovim »poldrugi čevelj dolgim besedam« (*sesquipedalia verba*). Ajshil običajno ustvari jambski tetrameter zgolj s štirimi besedami, včasih celo s tremi, je v študiji o njegovem slogu ugotovil Frank Earp. Pri Aristofanu se Evripid pritožuje nad njegovimi besedami, velikimi kot hrib Likabet ali pogorje Parnas – Ajshil pa odvrne, da velike misli terjajo tudi velike besede; prim. *Žabe* 1059–60. – Opombe so povzete po že omenjenem članku, ki ga je v reviji *Classical Journal* objavil Ralph Marcellino.
- 8 Še ena Ajshilova značilnost so pogoste repetitije.
- 9 Tudi slikoviti sestavljeni pridevniki so stalnica Ajshilovega sloga.
- 10 Del duhovitosti je v dejstvu, da je besedilo v osnovi prevod Klitajmestrinih besed Kasandri v *Agamemnonu* 1060–61, h katerim je moral celo izdajatelj Arthur Sidgwick pripomniti: »Dozdevna bejavost takšnega predloga se na odru razblini zaradi Klitajmestrinih pomenljivih kretenj.«
- 11 Mišljena je druga odprava zoper Tebe (v Bojotiji), ki so jih napadli Epigoni, sinovi prvotne sedmerice proti Tebam; mednje je sodil tudi Alkmajon. Tokrat se je njihov napad na mesto posrečil.
- 12 Sledi stihomitija, hitro menjavanje govoreče osebe, ki je v antični dramatiki pogosto; včasih je lahko zelo učinkovito, denimo v dialogu med Orestom in njegovo materjo v Ajshilovih *Prinašalkah pitnih darov* ali med Ojdipom in pastirjem v Sofoklovem *Kralju Ojdipu*.
- 13 Ajshilovo metaforično govorico označujejo nekateri izdajatelji za drzno, drugi kar za groteskno.
- 14 Zevs pomeni tu »nebo«, podobno kot *Iuppiter* v rimski književnosti – ko Horacij napiše *sub Iove frigido*, misli »pod mrzlim nebom«.
- 15 Ajshilovska perifraza za »prah« je parodija na odlomek iz *Agamemnona* 494–95, kjer se prah pojavi kot »brat gline«; morda tudi na *Sedmerico proti Tebam* 494, kjer je dim »sestra ognja«.

ALKMAJON: Nihče ne ve za vse, kar rad bi vedel.
 ZBOR: Vsaj to povej, kam meri¹⁶ tvoj prihod.
 ALKMAJON: Pastir je vprašan mi povedal, da ...
 ZBOR: Kaj? Kaj? Ne vem, kaj zdaj boš rekel.
 ALKMAJON: Ne boš izvedel, če me boš prekinjal.
 ZBOR: Govori! Nemi jezik¹⁷ bo poslušal.
 ALKMAJON: Ta hiša tu pripada Erifili.
 ZBOR: Resnično, grla mu ne maže laž.
 ALKMAJON: Smem priti vanjo, s tem, da prag prestopim?
 ZBOR: Usmeri v hišo srečno nogo, sin;
 po eni strani¹⁸ skušaj biti dober,
 po drugi pa nikar ne bodi slab;
 to se mi zdi najvarnejši načrt.
 ALKMAJON: Zdaj stopam v hišo z urnostjo in peto.¹⁹

ZBOR

Strofa

Ko gre za razmislek,²⁰
 ne bi želela dobiti slovesa
 z delno domišljenim mnenjem,
 a po tehtnem preudarku
 slednjič sem vendarle tole dognala sedaj:
 ŽIVLJENJE JE NEGOTOVO.
 To resnico sem zdaj vpisala
 nekam globoko v prepono razmisleka;
 nisem je v vosek,
 nisem pisala s peresom.
 Več je razlogov – ŽIVLJENJU, trdim,

16 Prim. *Agamemnon* 628 za podobo streljanja z besedami.

17 Prolepsa, pri kateri stoji pridevnik ob samostalniku že kot pričakovani rezultat glagolskega dejanja.

18 Kdor je kdaj poskusil kaj stare grščine, se bo tu spomnil na par členic μέν ... ἔπειτα iz prvih lekcij v učbeniku.

19 *Hendiadyoin*, »eno skozi dvojce«, je besedna figura, ki podredno zvezo zamenja s priredno; »z urno peto« (pri čemer je »peta« spet figura, pars pro toto za nogo).

20 Sledi zborški spev, ki ga sestavljajo strofa, antistrofa in epoda. Strofa in antistrofa se metrično ujemata, epoda pa njune ritme in v tem primeru skrajno banalna dognanja obravnava na nov način. Tukajšnji spev je zelo dolg, trikrat daljši od prejšnjega dialoga – kar pri Ajshilu ni redko. Tudi nad tem godrnja Aristofanov Evripid v *Žabah* 907–15.

NEGOTOVOST NI TUJA.
 Nisem iz leta perjadi zlovešče²¹
 tega spoznanja dognala,
 ni ga izustil trinožnik iz Delfov²²
 niti Dodona.²³
 Samo navdalo je v svoji prvinskosti zdaj
 mi samouko prepono.

Antistrofa

Zakaj zdaj omenjam²⁴
 Inaha hčer,²⁵ ki sam Zevs jo je ljubil?
 Njo, ki некоč so bogovi,
 bolj previdni kot blagi,
 dali ji štiri kopita, rogova in rep,
 ta dar, ki ni ga želela,
 ter poslali jo proč, učiti se
 scela neznane in tuje prej spretnosti
 prežvekovanja.
 Šla je po poljih Argejcev,
 smukala travo bledikasto tam,
 včasih slastne koprive.
 To so hranljivi prigrizki, a sama
 ne hrepenim zdaj po njih, ne.
 Kiprida²⁶ naj se mi res ne naseli
 v grahastih jetrih!²⁷
 Toda zakaj sedaj Io omenjam? Zakaj?
 Nimam najmanjšega pojma.²⁸

21 Iz leta ptic so prihodnost napovedovali avgurji.

22 Delfi, kjer je imel svetišče Apolon, so bili največje preročišče starega sveta, veljali so za središče sveta.

23 Starodavno Zevsovo preročišče v Epiru, kjer so svečeniki napovedovali prihodnost iz šumljanja listov na svetem hrastu.

24 Antistrofa se metrično ujema s strofo.

25 V Io, hčer argoškega kralja Inaha, se je zaljubil Zevs in jo spremenil v junico, da bi jo skril pred Hero.

26 Afrodita, ki se je rodila na Cipru.

27 Jetra so veljala v antiki za sedež čustev.

28 Nevajenim bralcem se zdijo zbornski spevi v grških tragedijah včasih brez prave povezave z vsebino, prav kot je ta tukaj. Io se denimo pri Ajshilu pojavi dvakrat, v *Pribežnicah* in *Vklenjenem Prometeju*, obakrat se je treba za smiselno povezavo z dramskim dejanjem kar nekoliko potruditi.

Epoda

Zdaj pa moje prepolno srce²⁹
 nenajeto,³⁰ nespremljano, poje
 svoj neplesni³¹ napev.
 Da, še palača se zdi
 jarmu mojih okroglih oči
 (desnemu, tega pa spremlja še levo)
 prav kakor klavnica,³² to bi dejala,
 polna je smrti volnenih
 in brodolomov posameznih krav.

Res, žalostinko ubrala bom, v kisijskem³³ tonu,
 naglo in glasno
 trganje platna z udarci po prsih
 spremljajo zvoki
 glave nesrečne, ki tolče ob tla.

ERIFILA (*znotraj*):³⁴ Gorje mi, bije me³⁵ čeljust širočke;³⁶
 in to v resnici, ne samo z besedo.

ZBOR: Nekje v notranjosti se sliši glas,
 a ne nekoga, ki vesel bi rajal.³⁷

ERIFILA: Razklal mi bo lobanjo, ni prijazen.
 Ponavljam, rad bi me ubil, do smrti.

ZBOR: Res, nočem obveljati za nemirno,
 a zdi se mi, da v hiši ni vse v redu.

ERIFILA: O! O! Še en udarec, ta je tretji!

29 Zbor zdaj v preroški slutnji – kot Kasandra pred Agamemnonovim umorom – začuti prihajajoče nasilje in se prepusti intenzivno zamaknjenemu žalovanju po vzhodnjaških vzorih.

30 Za razliko od narickinega je to čustvo pristno.

31 Litota, ki učinek v resnici še okrepi.

32 Takšna se je Agamemnonova palača zdela Kasandri.

33 Zbor žaluje v divjih ritmičnih kisijskih Peržank; prim. *Prinašalke pitnih darov* 422–27.

34 V grški tragediji se nasilje običajno odvija v zaodrju.

35 Prim. *Agamemnon* 1343 in nasl.

36 Širočka, enoročna sekirica, je kar primerno orožje za parodijo; v *Agamemnonu* Klitajmestra ubije moža z bolj dostojanstveno bojno sekiro.

37 Housman v naslednjih verzih do skrajnosti izmojstri angleški *understatement*; njegov idiotsko neodločni zbor kajpak parodira zbor v *Agamemnonu*, ki zbegano spremlja krike iz palače ob vladarjevem umoru.

Zabada³⁸ me v srce – pa nisem za!

ZBOR: Če to drži, si z zdravjem žal na psu;
a aritmetika ti dobro služi.³⁹

38 S sekiro? Tudi pri Ajshilu se Klitajmestrino orožje protejsko preobraža.

39 Osebe v grški tragediji se rade postavijo s svojim natančnim štetjem; prim. *Pri našalke pitnih darov* 237 in nasl.